MEALLERDE GELİŞTİRİLMEYE AÇIK ALANLAR

EDİTÖRLER
DR. BAYRAM KÖSEOĞLU
DR. MUSTAFA GÜVENÇ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 2127
İLMİ ESERLER - 302

MEALLERDE GELİŞTİRİLMEYE AÇIK ALANLAR
ÇALIŞTAYI TEBLİĞ METİNLERİ

17-19 MART 2021 ANKARA

Genel Koordinatör: Prof. Dr. Huriye MARTI
Yayın Yönetmeni: Doç. Dr. Fatih KURT
Koordinasyon: Lokman ARSLAN
Grafik Tasarım: Gökhan ÇAKIR

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 24.01.2022/1
2022-06-Y-0003-2127
ISBN: 978-625-435-168-6
Yayın Tarihi ve Yeri: Mart 2022, ANKARA

İletişim: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA

Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

ÇALIŞTAY HEYETİ

Başkan:	Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI
Koordinatör:	Prof. Dr. Ömer KARA
Koordinatör Yrd:	Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ
Komisyon Sorumlusu/Sekretarya:	Mehmet YAZICI
	Dr. Mustafa GÜVENÇ
	Abdullah BİLİR
	Habip GÜL
Raportörler:	Fikret GÜL
	Ali YAŞAT
Bilim Kurulu:	Prof. Dr. Ömer KARA
	Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ
	Prof. Dr. Halis AYDEMİR
	Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
	Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ
	Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ
	Prof. Dr. Abdulcelil BİLGİN
	Dr. Fatih KANCA
	Dr. Bayram KÖSEOĞLU
Teknik Ekip:	Hüseyin UÇAR
	Abdülkadir ÖZDEMİROĞLU
	Nail YALÇIN
	Salim A. KELEŞ

Kitapta yer alan tebliğ metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî, ilmî ve hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ • 14

TAKDİM • 17

AÇILIŞ KONUŞMALARI • 21

Prof. Dr. Ömer KARA • 22

Prof. Dr. Abdurrahman HAÇKALI • 28

Prof. Dr. Emrullah İŞLER • 32

BİRİNCİ OTURUM • 40

ÇEVİRİ TEKNİK VE YÖNTEMLERİ AÇISINDAN KUR'AN'IN TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

ÇEVİRİBİLİM PERSPEKTİFİNDEN KUR'AN-I KERİM ÇEVİRİSİ 41

Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

KUR'AN-I KERİM'DEKİ DEYİMSEL İFADELERİN ÇEVİRİSİ:
KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ.....68

Doç. Dr. Erdinç DOĞRU

LAFIZ-MANA DENGESİ AÇISINDAN METİN DÜZEYİNDE VEYA PARANTEZ İÇİ OLARAK AŞIRI YORUM VEYA EKSİK TERCÜME BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR.....99

Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE DİPNOT KULLANIMINDAN ORTAYA ÇIKAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR.....128

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN

İKİNCİ OTURUM • 139

KUR'AN'DAKİ LAFIZ, KAVRAM, TERKİP VE CÜMLE DÜZEYİNDE TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI - I

İSİM KALIPLARININ (İSM-İ FĀ'İL, İSM-İ MEF'ŪL, İSM-İ TAFDĪL VB.) TÜRKÇEYE AKTARILMASI BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İYİLEŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 140
Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE FİİL KİPLERİNİN VE SIĞALARININ TÜRKÇEYE AKTARILMASI BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK YÖNLER 166
Doç. Dr. Muhammed ERSÖZ

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE TÜRKÇE SÖZDİZİMİNİ DİKKATE ALMAMA BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 183
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN

TÜRKÇE SÖZDİZİMİNDE ÖZNE-YÜKLEM UYUMSUZLUĞU BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR..... 194
Dr. Öğr. Üyesi Sema ÇELEM

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE TÜRKÇE İMLA VE NOKTALAMA İŞARETLERİ BAKIMINDAN İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 195
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY

ÜÇÜNCÜ OTURUM • 216

KUR'AN'DAKİ LAFIZ, KAVRAM, TERKİP VE CÜMLE DÜZEYİNDE TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI - II

TÜRKÇELEŞMİŞ ARAPÇA SÖZCÜKLERİ MEAL İÇİN KULLANMANIN İMKÂNI VE SINIRLILIKLARI: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 217
Dr. Öğr. Üyesi Sıddık BAYSAL

MODERN KELİMELERİN VE ANLAYIŞLARIN MEALE YANSITILMASI BAKIMINDAN ORTAYA ÇIKAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 285
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

KELİMELERİN SONRADAN KAZANDIĞI TERİM ANLAMINI ESAS ALMAK VE NÜZUL SONRASI ANLAYIŞLARIN MEALE YANSITILMASI BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 308
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Betül ORUÇ

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE TÜRKÇEDE TEDAVÜLDE OLMAYAN VEYA KABA KELİMELERİN KULLANILMASI BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 327
Doç. Dr. Muhammet ABAY

KUR'AN KAVRAMLARININ TÜRKÇEYE AKTARILMASI BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İYİLEŞTİRMEYE AÇIK YANLAR 343
Dr. Öğr. Üyesi Cahit KARAALP

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE DEYİMSEL VE VECİZ İFADELERİN TÜRKÇEYE İSABETLİ ŞEKİLDE AKTARILMASI BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 392
Dr. Öğr. Üyesi Orhan İYİBİLGİN

DÖRDÜNCÜ OTURUM • 406

KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜNÜN (İÇ BAĞLAM) DİKKATE ALINMAMASINDAN KAYNAKLANAN TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE ÇOK ANLAMLI VE ZIT ANLAMLI KELİMELERİN SİYÂK-SİBÂK UYGUNLUĞU VE KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜNÜ DİKKATE ALMAK BAKIMINDAN İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ.....407
Prof. Dr. Şahin GÜVEN

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE MÜCMEL AYETLERİN TERCÜME EDİLMESİNDE SİYÂK-SİBÂK UYGUNLUĞU VE KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜNÜ DİKKATE ALMAK BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR.....445
Doç. Dr. Ali KARATAŞ

UMÛM-HUSÛS VE MUTLAK-MUKAYYED AÇISINDAN AYETLERİN TERCÜME EDİLMESİNDE SİYÂK-SİBÂK UYGUNLUĞUNU VE KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜNÜ DİKKATE ALMAK BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 458
Arş. Gör. Soner AKSOY

VAKF-İBTİDÂ İLMİNİN VERİLERİNİN KUR'AN TERCÜMESİNE ETKİSİNDE, SİYAK-SİBAK UYGUNLUĞU VE KUR'AN BÜTÜNLÜĞÜNÜ DİKKATE ALMAK BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İYİLEŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 502
Dr. Muhammed COŞKUN

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE TE'ÂRUZ VEHMİ UYANDIRAN AYETLERİN BÜTÜNLÜK ÇERÇEVESİNDE AKTARILMASI BAKIMINDAN İYİLEŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 553
Arş. Gör. Murat BAHAR

KIRAAT FARKLILIKLARININ MEALE YANSITILMASIYLA İLGİLİ İYİLEŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ.....600
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SAĞLAM

BEŞİNCİ OTURUM • 614

KUR'AN DIŞI BAĞLAM(LAR)IN (DIŞ BAĞLAM) VE UNSURLARIN DİKKATE ALINMAMASINDAN KAYNAKLANAN TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

CAHİLİYE ÖRFÜNÜ GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURMA BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 615
Doç. Dr. Emrah DİNDİ

MEALDE ESBÂB-I NÜZÛL VE NESH MESELELERİYLE İLİŞKİLİ İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 616
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe UZUN

İSRÂİLİYAT VE EHL-İ KİTAP YORUMLARINI KULLANIP KULLANMAMA BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 630
Doç. Dr. Mesut KAYA
Nagihan Ayşe BOŞNAK

İSLAMİ İLİMLERİN OLUŞUM SÜRECİNDEKİ TARTIŞMALARIN MEALDEKİ İZLERİ BAKIMINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 687
Doç. Dr. Naif YAŞAR

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE SÜNNET (KUR'AN-SÜNNET BÜTÜNLÜĞÜ) VE RİVAYETLERİN DİKKATE ALIN(MA)MASIYLA İLGİLİ İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 714
Doç. Dr. Murat KAYA

ALTINCI OTURUM • 750

KUR'AN'DAKİ KAPALI İFADELERİN (MÜBHEMÂT) TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

İSM-İ MEVSULLERİN MEDLULLERİ AÇISINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR 751
Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN

MÜBHEMÂTTAN OLAN CİNS İSİMLERİN ANLAMLANDIRILMASI BAKIMINDAN KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 779
Dr. Hasan YÜCEL

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İSM-İ İŞARETLERİN TERCÜMESİ VE MÜŞÂRUN İLEYHİN TESPİTİNE YÖNELİK İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 808
Dr. Havva ÖZATA

KUR'AN YOLU MEALİ BAĞLAMINDA ZAMİRLERİN MERCİİ KONUSUNDA GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 823
Öğr. Gör. Dr. Servet DEMİRBAŞ

YEDİNCİ OTURUM • 853

KUR'AN'DAKİ EDATLARIN VE BAĞLAÇLARIN
TÜRKÇE'YE AKTARIM SORUNLARI

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE HARF-İ CERLERİN ANLAMLARI VE
MÜTEALLAK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA GELİŞTİRMEYE
AÇIK HUSUSLAR 854
Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

ŞART CÜMLELERİNİN ANLAMLANDIRILMASINDA GELİŞTİRMEYE
AÇIK ALANLAR: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ 894
Doç. Dr. Osman KARA

İSTİFHAM EDATLARININ ANLAMLANDIRILMASINDA KUR'AN YOLU
MEALİ'NDE İYİLEŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 915
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim KIROĞLU

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE ATIF EDATLARININ
ANLAMLANDIRILMASINDA GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR 957
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah HACIBEKİROĞLU

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İSTİSNA EDATLARININ
ANLAMLANDIRILMASINDA İYİLEŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR 977
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Mücahit ASUTAY

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE ÇOK ANLAMLI EDATLARIN
ANLAMLANDIRILMASIYLA İLGİLİ GELİŞTİRMEYE
AÇIK HUSUSLAR 986
Dr. Öğr. Üyesi Bayram DEMİRCİGİL

SEKİZİNCİ OTURUM • 999

KUR'AN'DAKİ BELAĞAT İLMİ (MEÂNÎ) İNCELİKLERİNİN TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İHBARİ CÜMLELERİN ANLAMLANDIRILMASINDA İYİLEŞTİRMEYE AÇIK YÖNLER 1000
Prof. Dr. Abdurrahman ÖZDEMİR

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE BAZI İNŞÂÎ CÜMLELERİN ANLAMLANDIRILMASINDA GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 1017
Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE HAZİF OLGUSUYLA İLGİLİ GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR 1033
Prof. Dr. Halil ALDEMİR

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE İLTİFÂT SANATININ TÜRKÇEYE TERCÜME EDİLMESİ BAKIMINDAN İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 1051
Dr. Öğr. Üyesi Haşim ÖZDAŞ

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE MÜŞÂKELE SANATININ BULUNDUĞU AYETLERİN TÜRKÇEYE AKTARIMI BAKIMINDAN İYİLEŞTİRME ÖRNEKLERİ 1116
Dr. Fatih KANCA

DOKUZUNCU OTURUM • 1162

KUR'AN'DAKİ BELAĞAT İLMİ
(BEYAN-BEDÎ') İNCELİKLERİNİN TÜRKÇEYE AKTARIM SORUNLARI

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE MECAZ OLGUSUNUN TERCÜMESİNDE
GELİŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR.....1163
Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE TEŞBİH VE İSTİÂRENİN
ANLAMLANDIRILMASINDA GELİŞTİRİLMEYE AÇIK HUSUSLAR 1199
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim FİDAN

KUR'AN YOLU MEALİ'NDE KİNÂYENİN ANLAMLANDIRILMASINDA
İYİLEŞTİRMEYE AÇIK ALANLAR 1246
Doç. Dr. Ömer ACAR

BEDÎ' SANATLARININ KUR'AN YOLU MEALİ'NE YANSIMASI
AÇISINDAN GELİŞTİRMEYE AÇIK HUSUSLAR 1267
Doç. Dr. Hasan UÇAR

GENEL MÜZAKERE VE KAPANIŞ • 1292

KATILIMCI LİSTESİ VE FOTOĞRAFLAR • 1312

KUR'AN-I KERİM'DEKİ DEYİMSEL İFADELERİN ÇEVİRİSİ: KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Erdinç DOĞRU
Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Deyimler, bir dil için en önemli unsurlardan biri sayılmaktadır. Zira deyimler, dilde tasarruf yapma, yani az ve öz söz söyleme özelliklerinin yanı sıra, ifade edilmeye çalışılan düşünceyi daha etkili ve vurucu hale getiren dil ögeleri olma vasfına sahiptir. Kur'an-ı Kerim'in de deyimsel kullanım açısından son derece zengin olduğu dilcilerin hemfikir olduğu bir konudur. Bir yandan Arap dilinin mecazî ifadelere yatkınlığı diğer yandan da Kur'an-ı Kerim'in ilahî kelam oluşu, yani fesahat ve belagatinin yüksekliği Kur'an-ı Kerim'de neden bu kadar çok deyimsel ifade bulunduğunu açıklar mahiyettedir. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması açısından deyimlerin analizi oldukça önemlidir. Çünkü deyimler, kendini hemen ele vermeyen, üzerinde kafa yorulması gereken, başka bir ifadeyle manayı presleyerek ya da zipleyerek muhafaza eden dil birlikleri olduğundan anlamın gün yüzüne çıkarılması, önemli bir çaba sarf etmeyi, tabiri caizse iğneyle kuyu kazmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'deki bazı deyimsel ifadeler *Kur'an Yolu Meali* örneğinde analiz edilmeye ve bu ifadelerin çevirilerine dair örneklemeler yapılmaya çalışılacaktır.

Deyimler, bir dilin kültürel birikimini ve yapısal özelliklerini içinde barındıran en önemli dil birliklerindendir. Ancak, deyim-

ler, söz konusu birikimi ilk planda ele vermeyip örtük bir biçimde içerir. Deyimlerin bu özelliği, onların dil içinde hem yapısal hem de anlam açısından derin yapılar oluşturduğunun bir işaretidir. Bu yüzden deyimler için "deyimin ne dediği değil ne demek istediği önemlidir" ifadesi sıkça kullanılır. Ne var ki deyimin ne dediği ile ne demek istediği arasında bir ilişki bulunmaktadır. İşte deyimlerin derin yapısını çözümleme aşaması, deyimin ne dediği ile ne demek istediği arasındaki bu ilişkiyi veya ilişkiler ağını ortaya çıkarma sürecidir denilebilir. Zira bir deyimin, demek istediği şeyi neden başka lafızlarla değil de deyimin içinde geçen belirli lafızlarla dile getirdiği bu noktada önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında deyimin ne dediği ile ne demek istediği arasındaki ilişkiler ağını çözümleyebilmek için dilin yapısal özelliklerine olduğu gibi kültürel özelliklerine de derin bir vukûfiyet kesbetmiş olmak gerekir. Dilin yapısal özellikleriyle kastedilen şey, dildeki çeşitli mecaz şekilleri (ad aktarması, deyim aktarması, kinaye, teşbih vb.) ile bu mecaz şekillerinin oluşumuna aracılık eden anlam olayları (bağlam, anlam değişmeleri, eş anlamlılık, eş adlılık, çok anlamlılık, temel anlam, yan anlam vb.) dır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen deyimsel ifadelerin Türkçeye aktarılması ile ilgili olarak çevirmenin hem Arap dilinin hem de Türk dilinin inceliklerini iyi derecede bilmesinin yanı sıra güçlü bir farkındalık içinde olması gereken dolaylı unsurların ve çevresel faktörlerin de önemi yadsınamaz. Söz konusu unsurlara ve faktörlere ve bunların çeviride üstleneceği role kısaca değinmekte fayda vardır.

1. KÜLTÜREL FARKLILIK

Deyimlerin deyim olmayan ögelere göre bazı artı özellikleri bulunmaktadır. Her dil, kendi kültür ve dil özelliklerine dayalı olarak deyimlerini oluşturur. Bu sebeple diller arasında bulunan ayrım noktaları deyim konusunda daha çok kendisini gösterir. Çeviri esnasında bu husus mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, ana dili Arapça olmayan bir kişinin أكمل دينه (Dinini tamamladı.) veya أكمل نصف دينه (Dininin yarısını tamamladı.)

deyimini anlayabilmesi için öncelikle İslam dininin evliliğe ve evlilik dışı birlikteliklere bakış açısını algılamış olması ve bu konudaki dinî ve kültürel ögelere vakıf olması gerekmektedir. Aksi takdirde deyimin farklı şekillerde yorumlanıp asıl anlamının dışında kullanılması mümkündür. Örneğin, bu deyimin çok ibadet yapan bir kimse için kullanılması Arapçanın genel dil mantığına çok aykırı olmasa da kültürel açıdan bu anlam, geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü Arapçada bu deyimin kullanımı, Müslüman bir kişinin evlenmesi ile ilişkilendirilmiştir. Evlenen şahsın, dinin taleplerine daha kolay uyum sağlayacağı ve böylece dindarlık yolunda önemli bir aşamayı geride bıraktığı ancak kültürel değerlere âşina olmakla anlaşılabilecektir.[1]

Kültürel motiflerin deyimleri anlamlandırmadaki önemine Arapçadaki أتى عليه الدّهر ile أقبل عليه الدّنيا deyimlerini karşılaştırarak bir örnek daha verelim. Birinci deyimin sözlük anlamını, "Zaman üzerine geldi.", deyimsel anlamını da "Köküne kibrit suyu dök(ül)mek, kökünü kurutmak, felakete uğramak, kırıp geçirmek, silip süpürmek" şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. İkinci deyimin ise, sözlük anlamını, "Dünya üzerine geldi.", deyimsel anlamını da "Şans yüzüne gülmek, refaha kavuşmak, işleri yolunda gitmek, talihi dönmek" gibi deyimlerle Türkçeye aktarabiliriz. Deyimlerin söz dizimine baktığımızda her ikisinin de fiil cümlesi olduğunu ve "fiil + câr + mecrûr + fâil" dizilişiyle aynı sıralamayı takip ettiğini görmekteyiz. Diğer yandan deyimlerdeki fiillerin anlamlarının da benzer olduğu görülmektedir. Zira أتى ve أقبل fiilleri eş anlamlı olup, "gelmek, yönelmek, varmak" anlamlarını dile getirmektedir. Bu deyimlerin fiillerinde ve söz dizimlerinde büyük oranda bir benzerlik (hatta tabiri caizse aynilik) olmasına rağmen deyimsel anlamlarında neredeyse taban tabana bir zıtlık görülmektedir. Deyimlerdeki bu zıt anlamlılığı meydana getiren öge, fail konumundaki sözcüklere dayanmaktadır. Birinci deyimdeki الدّهر (zaman) ve ikinci deyimdeki الدّنيا (dünya) sözcüklerinin

[1] Erdinç Doğru, *Dilin Derin Devleti Deyimler,* Fecr Yayınları, Ankara 2011, s. 128,129.

Arap kültüründeki açılımına bakıldığı takdirde iki deyim arasındaki biçimsel ve düz anlamsal benzerliğe rağmen deyimsel düzeydeki zıt anlamlılık anlaşılır hâle gelecektir. Arap kültüründe الدّهر sözcüğü, çoğu zaman felaketlerle, yok olmakla özdeşleştirilmiştir. Çünkü Araplar, başlarına gelen ölüm, hastalık, yaşlılık, felaket gibi olayların asıl müsebbibinin "zaman" olduğuna inanıyorlardı. Hz. Peygamber'den gelen لا تسبّوا الدّهر فإن الله هو الدّهر (Zamana sövmeyin çünkü Allah, zaman(ı yaratan)dır.) rivayeti de Arapların sıkıntı ve felaketlerin sorumlusu olarak "zaman"ı gördüklerini, böyle bir durumla karşılaşınca müsebbib olarak gördükleri "zaman"a sövdüklerini ispatlar mahiyettedir. Yine Kur'an-ı Kerim'deki وقالوا ما هِيَ إلاّ حَياتنا الدّنيا نموت ونحيا وما يُهلكنا إلاّ الدَّهْرُ "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur. (Burada) ölür ve (burada) yaşarız. Bizi ancak zaman helak eder dediler."[1] ayeti de "zaman"ın (الدّهر) nasıl algılandığını göstermektedir. İslam kültüründe Allah'a inanmayanlara الدّهريّ (zamanperest) denilmesinin sebebi de bu olsa gerektir. Arapların الدّهر sözcüğüne yükledikleri bu olumsuzluğun bir benzerini Türkler de kendi kültürlerinde "felek" sözcüğüne yüklemişlerdir.

İkinci deyimde geçen الدّنيا (Dünya) sözcüğüne gelince, Arap kültüründe bu sözcük genellikle hoşlanılan, zevkli olan, menfaat sağlayan şeylerle ilişkilendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette geçen "Onlar dünya hayatının süsünü tercih ediyorlar."[2] şeklindeki ifadeler, bu sözcüğün Arap zihnindeki algılanış biçimine atıfta bulunmaktadır.

İşte الدّهر ve الدّنيا sözcüklerinin altında yatan bu kültürel algılama, söz konusu deyimlerin anlaşılmasında araştırmacıya büyük bir katkı sağlayacak ve Arapçanın dil mantığını çözmesinde yardımcı olacaktır.[3]

Yine Kur'an-ı Kerim'deki لايمسّه إلا المطّهّرون ayetinin, vahyin nüzulü dönemindeki Arapların kültürel kodları çözümlenme-

---

1 Câsiye, 45/24.

2 Nâziât, 79/37-38; Hûd, 11/15; Bakara, 2/212; A'lâ, 87/16.

3 Doğru, *a.g.e.* , s. 129-130.

den doğru bir şekilde anlaşılması mümkün görünmemektedir. Zira ayeti, abdestsiz Kur'an'a dokunulamaz şeklinde anlamak, o günkü kültürel altyapıyı hesaba katmayan anlayışların bir ürünü olsa gerektir. Oysa ayetin kültürel altyapısını oluşturan arka plan, dönemin kâhinlik ve cinlerle kâhinlerin ilişkileri meyanında kendini ele vermektedir. O dönemdeki inanca göre, kâhinler gaybla ilgili haberleri iletişim içinde oldukları cinlerden aldıklarını iddia ederlerdi. Bu düşünüş biçimi o zamanlar oldukça yaygın bir kanaat haline gelmişti.[1] Hz. Peygamber vahiy almaya başlayıp gayba dair haberler verince Mekke müşrikleri, Hz. Peygamberin de diğer kâhinler gibi cinlerle irtibatlı olduğunu ve bu gaybi haberleri ona cinlerin getirdiğini iddia ederek Kur'an'ın temizliğine leke sürmek istemişler ve böylece Hz. Peygamberin kâhin olma hevesinde olduğunu, söylediği sözlerin de cinlerin taşıdığı hak-batıl karışımı bir mahiyet içerdiğini dillendirerek insanları ondan uzaklaştırmaya çabalamışlardır. Söz konusu ayet, bu iddiayı çürütmeye yönelik mü'minlere verilmiş bir mesaj niteliğindedir. Zaten bu ayetin nazil olduğu dönemde Kur'an-ı Kerim, insanların elinde dolaşan, dokunabilecekleri bir Mushaf (kitap) halinde değildi.

2. ÇEVRESEL FAKTÖRLERDEKİ FARKLILIKLAR

Her dil, kendi çevresinde bulunan faktörleri kullanarak deyimlerini oluşturmaktadır. Belli bir dili öğrenen kişi, o dilin çevresel faktörlerini ve özelliklerini bilmezse deyimlerine de tam olarak vukûfiyet sağlayamaz. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'deki وإذا العشار عطّلت (On aylık gebe develer salıverildiği zaman…)[2] ayetinin anlaşılması, bahsi geçen çevresel faktörlerden haberdar olmayı gerektirmektedir. Zira o dönemde çölün gemisi sayılan ve insanların hayatlarında büyük bir yeri olan develerin ne denli önemli olduğu bilinecek olursa, doğurmak üzere olan dişi deve-

[1] Kenan Demirayak, Ahmet Savran, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi* (1993), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, s. 31.

[2] Tekvîr, 81/4.

nin önemi de anlaşılmış olur. Bir kişi bu kadar değerli olan bir şeyi gözü kapalı terk edebilecekse, bu tasvir, içinde bulunulan günün dehşetini dile getirme bakımından çok güçlü bir anlatım için kullanılmış demektir.

3. ANA DİL GİRİŞİMİ

Ana dil girişimi, ana dilin yapısal ve anlamsal özelliklerinin kaynak dilin yapısal ve anlamsal özelliklerine yansıtılması şeklinde tanımlanabilir. Bir dilden çeviri yaparken karşılaşılan sorunlardan bir kısmı, ana dilimizin iç yapısıyla kaynak dilin iç yapısı arasındaki ayrılıklardan kaynaklanır.[1] Kaynak dilin ögelerini zihnimizde çevirirken çoğu kez ana dilimizle düşünür, ana dilimizin anlam çerçevesi içine giren anlamları ve ana dilimizin söz dizimini temel alırız.[2] Ana dil girişimi, çeviride önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana dil girişiminin çeviri yanlışları üzerindeki etkisi bir araştırmaya göre %23'lere kadar çıkabilmektedir. Bu rakamdan hareketle çeviri yanlışlarının yaklaşık beşte birinin ana dil girişiminden kaynaklandığı söylenebilir.[3]

Kur'an-ı Kerim'den bir örnek verecek olursak فإذا قضيتم الصلوة...[4] diye başlayan ayet-i kerime "Namazı kaza ettiğinizde…" şeklinde çevrilecek olursa ana dil girişimine maruz bırakılmış olacaktır. Zira ayetteki "kaza etmek" fiili, geleneksel din anlayışı çerçevesinde Türkçede, geçmişte kılınmamış olan namazların vakti geçtikten sonra kılınması şeklinde anlaşılmaktadır. Bu anlamı sözcük, Peygamber (sas)'in vefatından sonra başlayan fıkhî tartışmalar neticesinde kazanmış olup Türkçede sadece bu anlamıyla yaşamaktadır. Hâlbuki bu sözcük söz konusu ayette namazı "eda etmek" anlamında kullanılmıştır. Ayetin "Namazı kaza ettiğinizde…" şeklinde çevrilmesinin sebebi, ana dil girişi-

---

1 Emrullah İşler, "Karşıtsal Çözümleme ve Arapça Öğretimi", *Nüsha*, 6 (Yaz 2002), s. 127.

2 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK, Ankara, c.1, s.76.

3 İşler, a.g.m. , s. 130.

4 Nisâ, 4/103.

mi olmaktadır. Ana dil girişimi, dilin içerdiği kültürel ögeleri de kapsar.

4. KAYNAK DİL GİRİŞİMİ

Deyim çevirisinde kaynak dil girişimi, ana dil girişiminin tersi yönde sorunlara yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, burada çevirmenin kaynak dile ilişkin birikiminin ana dile olumsuz etkisi söz konusudur. Kaynak metnin aşırı derecede etkisinde kalmak, bu tür sorunların başında yer almaktadır. Kişi bu durumda kaynak metnin içeriğini anlamakta ama metni ana dile aktarmakta sıkıntı çekmektedir. Bu durum, çeviri kokması denilen olaya sebep olmaktadır.

Deyimlerin doğru anlaşılması ile ana dile doğru aktarılması birbirinden farklı işlemlerdir. Deyim veya benzeri bir ögenin doğru anlaşılmasında kaynak dil, doğru aktarılmasında ise ana dil hâkimiyeti devreye sokulmalıdır. Ana diline hâkim olmayan kişi, ister istemez kaynak dilin etkisi altına girecektir. Aşağıda verilen ayette deyim doğru anlaşılmış ancak doğru aktarılmamıştır.

Âl-i İmrân suresi 144. ayette geçen ومن ينقلب على عقبيه deyimsel ifadesi bazı meallerde "Kim de ökçelerinin üzerinde gerisin geriye dönerse" şeklinde tercüme edilmiştir.[1] Bu deyimin mütercim tarafından doğru anlaşıldığı görülmekle birlikte Türkçeye aktarılmasında kaynak dilin sözcük ve kalıplarının etkisinde kalındığı görülmektedir. Çünkü Türkçede "Ökçelerinin üzerinden

[1] Bkz: Talat Koçyiğit'in mealinde "...peygambere uyanları, *ökçesi üzerinde dönenler*den (ayırıp) bilelim diye...", Hayrât Neşriyat tarafından bir heyete hazırlatılan mealde "...peygambere tâbi olanları, *ökçeleri üzerinde geriye* (küfre) *dönecek olanlar*dan ayırmamız için...", Ahmet Ağırakça ve M. Beşir Eryarsoy'un mealinde "...peygambere (sana) uyanları *ayağının iki ökçesi üzerinde geri dönecekler*den (irtidat edeceklerden ve münafıklardan) ayırt etmemiz için...", Hamdi Döndüren'in mealinde "...peygambere uyanları, *ökçeleri üzerinde dönenlerden* ayırt etmek için...", Ş. Taha, M. Hizmetli, K. Çelik'in mealinde "... rasûle uyanı, *topukları üzere dönenden* ayıralım diye...", Muhammed Esed'in mealinde "...Elçi'ye uyanlar ile *ökçeleri üzerinde gerisin geri dönenler* arasında açık bir ayrım yapabilmek amacıyla..."

gerisin geriye dönmek" diye bir deyimsel ifade bulunmamaktadır. Kuşkusuz bu tarz bir çeviri son derece anlamsız olmakta ve ayetin "Kim inancından vazgeçerse/ Kim dininden dönerse" anlamını yok etmektedir.

5. ÇEVİRİ AÇISINDAN KUR'AN DEYİMLERİNİN TASNİFİ

Bu çalışmada Kur'an deyimleri, çeviri açısından "mantık", "kurgu" ve "sözcük" düzeylerinde ele alınmıştır. Burada, "mantık" sözcüğüyle kastedilen şey, deyimin ne demek istediği, ne anlatmaya çalıştığı ile ilgili yöndür. "Kurgu" sözcüğüyle de deyimin demek istediği ya da anlatmaya çalıştığı şeyi nasıl ifade ettiği kastedilmektedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, deyimin ne anlattığı mantığını, nasıl anlattığı da kurgusunu oluşturmaktadır. Buradan hareketle Kur'an deyimlerinin Türkçeye çevirileri dört temel kategoride değerlendirilmiştir.

5.1. Mantık, Kurgu ve Sözcük Düzeylerinde Eşdeğer Olan Deyimler

Bu tür deyimler, çeviri açısından en sorunsuz ögelerdir. Genellikle aynı söz sanatları ile kurulmuşlardır. Bunlar, hem mantık hem kurgu hem de sözcük düzeylerinde eşdeğer özellik arz eden, bu yüzden de sözcüğü sözcüğüne çevrilmeleri mümkün olan deyimlerdendir. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'deki ذاقَ العَذابَ ayeti, Türkçede "Azabı tatmak" şeklinde dile getirilmektedir. Vücudun bir organına dayandırılarak elde edilen ve aynı mantığa oturan bu deyimde her iki dilin eş dizim yapısının "tatmak" ve "azap" sözcükleri aracılığıyla sağlandığı görülmektedir. Bu türden deyimsel ifadelerin sözlük anlamıyla çevrilmesi yeterli olacaktır. Kur'an-ı Kerim'deki يحيى الأَرْضَ ve أَخَذَ اللهُ ميثاقًا gibi deyimsel ifadeler de bu türdendir.

5.2. Sözcük Düzeyinde Farklı, Mantık ve Kurgu Düzeylerinde Eşdeğer Olan Deyimler

Bu tür deyimler, anlamları ve kurguları bakımından eşdeğer olmakla beraber yukarıdakilerden farklı olarak sözcüklerinde

bazı küçük değişiklikler arz etmektedir. Çünkü farklı diller aynı mantık ve kurguya dayansalar bile bazen eş dizimde değişiklik gösterebilirler. Bu da sözcüklerden bir veya birkaçının değişmesi anlamına gelmektedir. Örneğin, أَفرِغ علينا صَبْرا ifadesi Türkçeye "üzerimize sabır yağdır" şeklinde tercüme edilebilir. Mantık ve kurguda eşdeğer olan bu deyim, Türkçede "üzerimize", "sabır" ve "yağdır" sözcükleriyle eş dizim oluştururken Arapçada "üzerimize", "sabır" ve "dök/boşalt" sözcükleriyle eş dizim oluşturmaktadır. İki dil arasındaki tek farkın Türkçedeki eş dizimde "yağdır" olarak kullanılan sözcük yerine Arapça eş dizimde "dök/boşalt" sözcüğünün kullanılmasından ibaret olduğu görülmektedir. Bu gruba verilebilecek başka bir örnek de لا تأخذه سِنَةٌ ولانَوْمٌ ayetidir. Türkçedeki deyimsel karşılığı, "O'nu uyuklama ve uyku tutmaz." şeklinde iken Arapçadaki eş dizimi, "O'nu uyuklama ve uyku almaz." biçimindedir. Aradaki fark, Türkçe eş dizimde "almaz" sözcüğünün yerine "tutmaz" sözcüğünün gelmesidir.

5.3. Kurgu ve Sözcük Düzeylerinde Farklı, Mantık Düzeyinde Eşdeğer Olan Deyimler

Diller arasında en sık rastlanan deyimler, kurgulanış biçimi ve içerdiği sözcükler açısından farklılık gösteren, ancak mantık itibarıyla eşdeğer olan bu tip deyimlerden oluşmaktadır. Çünkü insanlar değişik kültürlere, yaşam biçimlerine ve tecrübelere sahip olduklarından, benzer olayları dile getirmek isteseler bile bunu büyük olasılıkla farklı yollar ve üslûplarla gerçekleştirmektedirler. Bu türden deyimlerin bir dilden diğerine çevrilmesi, önceki iki kategoride bulunan deyimlerden daha sorunludur. Çünkü karşısına böyle bir deyim çıkan çevirmen, bu deyimin sözcükleri ve kurgusuna değil mantığına bakmalı ve aktaracağı dilde bu mantığa eşdeğer sayılabilecek bir deyim aramalıdır. Bulduğu deyimin, kaynak dildeki deyimle kurgu ve sözcük bakımından hiçbir benzerliği bulunmayabilir. Önemli olan anlam eşdeğerliğini yakalayabilmektir. Bazen de çevirmen bu tür deyimleri çevirirken eşdeğer bir deyimsel karşılık bulmakta zor-

lanabilir. Bu durumda çevirmene düşen şey, kaynak dildeki deyimin mantığını iyice kavrayıp anladıktan sonra, aktaracağı dilde bu mantığı yeterli derecede yansıtabilecek bir düz anlamlı cümleye başvurmak olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de bu kategoriye giren birçok deyimsel ifade bulunmaktadır. Türkçe Kur'an meallerine bakıldığında bu deyimlerin zaman zaman Türkçeye eşdeğerliği sağlanamamış bir şekilde aktarıldığı görülmektedir. Bu durum, çevirmenin deyimsel yapıyı anlamamış olmasından kaynaklanabileceği gibi, deyimin kurgu ve sözcüklerini Türkçeye olduğu gibi yansıtmak istemesinden de kaynaklanmış olabilir. Örneğin, Tekâsür suresinin 2. ayetinde geçen حتى زُرْتُم المَقابِر ifadesini, sözlük anlamıyla Türkçeye aktarırsak "Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz." şeklinde bir çeviriyle karşılaşırız. Türkçede "Kabirleri ziyaret etmek" ibaresi, kabirlerin bulunduğu yere gidip orada yatanları anmak ve onlara dua etmek şeklinde anlaşılmaktadır. Yukarıdaki Arapça ibare ise, kinayeli bir anlatım tarzına dayalı olarak "ölmek" anlamına gelen bir deyimsel ifadedir. Fakat bazı meallerde bu ayet, düz anlamıyla çevrilmiştir. Örneğin, Talat Koçyiğit'in mealinde "kabirleri ziyaret edinceye kadar", Hayrât Neşriyat tarafından bir heyete hazırlatılan mealde "Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz.", Ahmet Ağırakça ve M. Beşir Eryarsoy'un mealinde "Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz.", Hamdi Döndüren'in mealinde "Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz", Ahmet Varol'un mealinde "Öyle ki kabirleri bile ziyaret ettiniz.", Hüseyin Atay'ın mealinde "Kabirlere gidip saymaya varıncaya kadar", Yaşar Nuri Öztürk'ün mealinde "Öyle ki ziyaret edip saydınız kabirleri.", T.D.V. mealinde "Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz." şeklinde tercüme edilmiştir. Halbuki bu ayetteki deyim, Türkçeye yine bir deyimle aktarılabilmektedir. Buna göre ayetin meali, "mezara girinceye kadar" ya da "Sonunda mezara girdiniz." şeklinde verilebilir. Bu ifadeden söz konusu kişilerin öldükleri net bir biçimde anlaşılmaktadır.Yine Meryem suresinin 4. ayetinde واشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا şeklinde bir ifade vardır. Bu ifadeyi sözlük anlamıyla çevirirsek "Baş, beyazlık bakımından tutuştu/alevlendi." gibi anlamsız bir

cümleyle karşılaşırız. Bu cümlenin Türkçede hiçbir şey anlatmadığı bilinmesine rağmen pek çok meal, ayetin çevirisini sözlük anlamıyla vermiştir. Oysa bu ayetin de Türkçede deyimsel bir karşılığı bulunmaktadır. Örneğin, ayetin çevirisi için "Saçlarıma ak düştü.", "Saçım başım ağardı.", "Saçım sakalım ağardı." deyimlerinden biri tercih edilebilirdi.

O hâlde bu tür deyimleri bir dilden diğerine aktarmak isteyen çevirmen, kaynak dildeki deyimin kurgusu ve sözcüklerini değil hedef dilin özelliklerini göz önünde bulundurarak çeviri işlemini gerçekleştirmelidir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak çevirmen, deyimi anlama aşamasında kaynak dil mensubu, çevirme aşamasında da hedef dil mensubu rolünü üstlenmek durumundadır.

5.4. Kurgu, Mantık ve Sözcük Düzeylerinde Farklılık Gösteren Deyimler

Diller arasında, doğal ve çevresel faktörler, dilin iç işleyişi ve kültürel etkileşimler sebebiyle meydana gelen birtakım benzerlikler ve yakınlaşmalar olabileceği gibi yine aynı sebeplerle birbirine tamamen yabancı ögeler de bulunabilir. Her milletin kendine özgü birtakım özellikleri, deyimlerinde de kendini gösterir. Bu tür özelliklerin yoğun olarak bulunduğu deyimleri bir dilden diğerine aktarmak, ancak anlam çevirisiyle mümkün olabilir. Belki yakın anlamlı deyimler bulunabilir fakat bu sefer de anlam kayması veya kaybı artacağından bu tür deyimleri deyimsel olarak çevirmek yerine deyimsel anlamı açımlayarak çevirmek, kaynak dil metninin dışına çıkmama adına daha doğru olabilir. Yine de bu noktada çevirmenin tecrübesi devreye girecek ve onun kanaati önem taşıyacaktır. Zira çeviri işlemi, özellikle de kültür ve sanat yoğunluklu deyimlerin çevirisi, bu alanda birikimli ve deneyimli olmayı gerektirmektedir. Aslında kaynak dildeki bir deyimi yine bir deyimle hedef dile aktarmak temel bir prensip olmalıdır. Ne var ki, her deyime eşdeğer bir deyimsel karşılık bulmak sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Eğer, kaynak dildeki bir deyimin hedef dile kurgusal açıdan farklı da olsa

eşdeğer bir deyimle çevirisi mümkün görünmüyorsa, bu durum, hedef dilde kaynak dil deyiminin mantıksal karşılığının bulunmadığı şeklinde yorumlanabilir. Böyle bir durumla karşılaşan çevirmenin kaynak dildeki deyimi, açımlama yöntemiyle çevirmekten başka bir yolu kalmamış demektir.

Kur'an-ı Kerim'de bu türden deyimlere de sık sık rastlanmaktadır. Örneğin, Bakara suresinin 143. ayetinde لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسولَ ممّنْ يَنْقَلِبُ عَلى عَقِبَيْهِ şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bu ayetteki deyimsel ifade, يَنْقَلِبُ عَلى عَقِبَيْهِ kısmıdır. Bir kimsenin, daha önce inandığı veya kabul ettiği bir şeyden vazgeçtiğini, inancından döndüğünü dile getiren Kur'an'daki bu deyimsel ifade, pek çok mealde Türkçeye yabancı ifadelerle aktarılmıştır. Örneğin, ayetin çevirisi Talat Koçyiğit'in mealinde "...Peygambere uyanları, *ökçesi üzerinde dönenler*den (ayırıp) bilelim diye...", Hayrât Neşriyat tarafından bir heyete hazırlatılan mealde "...Peygambere tâbi olanları, *ökçeleri üzerinde geriye* (küfre) *dönecek olanlar*dan ayırmamız için...", Ahmet Ağırakça ve M. Beşir Eryarsoy'un mealinde "...Peygambere (sana) uyanları *ayağının iki ökçesi üzerinde geri dönecekler*den (irtidat edeceklerden ve münafıklardan) ayırt etmemiz için...", Hamdi Döndüren'in mealinde "...Peygambere uyanları, *ökçeleri üzerinde dönenlerden* ayırt etmek için...", Ş. Taha, M. Hizmetli, K. Çelik'in mealinde "...Rasûle uyanı, *topukları üzere dönenden* ayıralım diye...", Muhammed Esed'in mealinde "...Elçi'ye uyanlar ile *ökçeleri üzerinde gerisin geri dönenler* arasında açık bir ayrım yapabilmek amacıyla..." şeklinde verilmiştir. Sanki Türkçede "Ökçeleri üzerinde(n) geri dönmek" ya da "Topukları üzere dönmek" gibi bir deyim varmış gibi hemen hemen bütün mealler, ayeti aynı yanlışı tekrar ederek aktarmışlardır. Öyle görünmektedir ki, bu yanlış aktarım bir kez yapılmış daha sonra diğer meallerde aynen tekrar edilmiştir. Belki de bu hata, meal sahiplerinin Kur'an'daki deyimsel bir ifadeyi yine deyim benzeri bir ifadeyle çevirme gayretlerinin bir sonucu olabilir. Muhtemelen bu şekilde, metnin aslına sadık kalınmış olacağına inanılmıştır. Gerçekten de sözcük düzeyinde metne sadık kalındığı söylenebilir ama aynı şeyi anlam düzeyinde söylemek mümkün

görünmemektedir. Çünkü Türkçenin dil mantığında "Ökçeleri üzerinde(n) geri dönmek" gibi bir deyimsel yapı bulunmamaktadır. Buradan hareketle ayetteki deyimsel ifadeyi, deyimin mantığını göz önünde bulundurarak düz anlamlı bir ibareyle çevirmek daha doğru olacaktır. Buna göre ayet, bağlam da hesaba katılarak "...peygambere uyanlarla dininden vazgeçecek olanları birbirinden ayırmak için..." şeklinde çevrilebilir.

Diğer bir örnek de Âl-i İmrân suresinin 182. ayetindeki ذلك بِما قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ deyimsel ifadesidir. Bu ifade Kur'an'da sık sık geçmektedir. Burada da meal sahiplerinin aralarında anlaşma varmış gibi benzer bir çeviri üzerinde ittifak ettiklerini görmekteyiz. Meallerde bu ayete verilen anlamlar birbirine çok yakındır. Bu meallerden birkaçı şöyledir: "Bu, ellerinizin öne sürdüğünün karşılığıdır.", "Bu, sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır.", "Bu, sizin ellerinizin önden sunduklarıdır.", "Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır.", "Bu, kendi ellerinizin üretip önden gönderdiği yüzündendir.", "Bu, ellerinizle sunduğunuzun karşılığıdır.", "Bu, kendi ellerinizin işleyip çıkardığı (amellerinizin karşılığı)dır.", "Bu sizin ellerinizle hazırladığınızdır." Verilen listeyi daha da uzatmak mümkündür. Ayeti hedef dil odaklı aktaran meallerin sayısı oldukça azdır. Genel olarak meallerde, Arapçadaki eş dizimin Türkçede de sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu ayette geçen deyimin eş dizimi, قدّم (sunmak, takdim etmek, öncelemek) fiili ile الأيدى (eller) sözcüğünden oluşmaktadır. Türkçe meallere bakıldığında aynı eş dizimle bir deyim oluşturulmaya çabalandığı görülmektedir. Oysa Türkçede bu eş dizimde bir deyim bulunmamaktadır. Ayetin meali, hedef dil odaklı bakılır ve bağlam da dikkate alınırsa, "Bu, yaptığınız kötülüklerden dolayıdır.", "Bu, işlediğiniz suçlardan ötürüdür.", "Bunun sebebi, kendi yapıp ettiklerinizdir." gibi deyimsel olmayan bir ifadeyle dile getirilebilir.[1]

[1] Doğru, *a.g.e.*, s. 139-145.

6. KUR'AN-I KERİM'DEKİ DEYİMSEL İFADELERDEN ÖRNEKLER (KUR'AN YOLU MEALİ ÖRNEĞİ)

ابتغى وجه الله

Sözlük:
İbteğâ: İstenilen şeyi elde etmek için özel çaba sarf etti.
vechullah: Allah'ın yüzü.
Düz anlam: Allah'ın yüzünü istemek.
Deyimin tahlili: *Vech,* yüz, ön taraf, varlığın zatı, benlik, rıza vb. anlamlara gelmektedir. Temel anlamı yüz organı olan *vech* kelimesinin yukarıda verilen diğer anlamları mecaz yoluyla elde edilen yan anlamlardır.

Dolayısıyla bu deyimde geçen وجه الله ibaresindeki *vech* sözcüğü kelimenin temel anlamı olan yüz organını değil, yan anlamlarından *rıza* anlamını içermektedir. *İbteğâ* sözcüğünün fiili çaba gerektirdiği dikkate alındığında deyim, Allah'ın rızasını elde etmek için sadece talep etmenin yeterli olmadığını, bu rızayı elde etmenin ancak ve ancak fiili çaba göstermekle mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

İbteğâ kelimesinin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarına baktığımızda وجه الله dışında مرضاة الله ve رضوان الله ile kullanımlarına rastlanılmaktadır. Arapçada deyimsel yapı olmayan bu tür kullanımlar da Allah'ın rızasını aramak şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Bakara suresi 272'de "Verdiklerinizi ancak Allah rızası için verirsiniz", Leyl suresi 20'de "Yüce rabbinin rızâsını kazanmak için" şeklinde hedef dil odaklı olarak çevrilmiştir. Bu da hedef dil okuyucusunun, Kur'an'daki bu deyimi anlamasını kolaylaştırmakla kalmamış aynı zamanda çeviriye estetik bir boyut da katmıştır.

Çeviri önerileri: Allah'ın rızasını aramak için, Allah'ın rızasını gözetmek için, Allah'ın rızasını kazanmak için, Allah rızası için…

ابتغى عرض الحياة الدنيا

Sözlük:

İbteğâ: İstenilen şeyi elde etmek için özel çaba sarf etti.

Arad: Uzunluk karşıtı en, genişlik.

El-Hayâtu'd-Dunyâ: Dünya hayatı.

Düz anlam: Dünya hayatının genişliğini istemek.

Deyimin tahlili: Arad sözcüğü geçici olan dünya menfaati ve mal mülk gibi yan anlamlar kazanmıştır. Sözcüğün fiil formatı *a-ra-da* malı satışa sunmak, sergilemek, denetlemek, engelle karşılaşmak vb. anlamlara gelmektedir. Sözcüğün kazandığı yan anlamlar geçiciliğe vurgu yapmaktadır. Bu nedenle, Kur'anî bakış açısına göre bizatihi geçici kabul edilen dünya hayatı ve menfaatlerinin kalıcı olmadığı bu kelimeyle bir kez daha vurgulanmıştır.

"Yakın", "içinde bulunulan", "basit" anlamlarına gelen *dunyâ* sözcüğü الحياة الدنيا tamlamasında *hayât* sözcüğünün sıfatı konumunda kullanılmıştır. Buna göre dünya hayatından kastedilen, yaşadığımız mevcut hayattır. Bu hayat ahirete kıyasla son derece basit ve geçicidir. Söz konusu geçicilik ابتغاء عرض الحياة الدنيا deyiminde hem *dunyâ*, hem de *arad* kelimeleriyle vurgulanmaktadır. *İbteğâ* kelimesiyle de insanoğlunun geçici, basit dünya menfaatlerinin peşine düştüğü anlatılmaya çalışılarak insanın mal, mülk ve servet gibi geçici dünya menfaatlerine karşı olan hırsı ve tamahkârlığı yerilmektedir.

Diyanet mealinde ilgili deyim için, Nisâ suresi 94'te "dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek", Nûr suresi 33'te "dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için" şeklinde hedef dil odaklı bir çeviri yapıldığı görülmektedir.

Çeviri önerileri: Geçici dünya nimetlerinin peşine düşmek, dünyanın geçici menfaatlerinin peşinde koşmak.

ابيضّت عيناه

Sözlük:
İbyadda: Beyazlaştı, ağardı.
Aynâhu: İki gözü.
Düz anlam: Gözleri beyazlaştı.

Deyimin tahlili: Kur'an-ı Kerim'de bir yerde geçen ابيضّت عيناه deyimi Hz. Yakup'un, oğlu Yusuf'a karşı hissettiği şiddetli özlem ve hasretin yol açtığı körlüğü anlatırken kullanılmıştır. Aşırı ve sürekli gözyaşı dökmek, gözün siyahını bulanık bir beyaza dönüştürüp görmeyi engellemektedir. Bilindiği gibi göz yuvarının görme fonksiyonunu yapan kısmı siyahtır. Bu kısmın gözyaşları sebebiyle perdelenmesi ile görme fonksiyonunda kayıp meydana gelir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de ابيضّت عيناه deyimiyle dile getirilmiştir.

Diyanet mealinde ilgili deyim için, Yûsuf suresi 84'te "gözlerine boz geldi" şeklinde hedef dil odaklı bir çeviri yapılmıştır. Ancak "gözlerine boz gelmek" deyiminin yeni nesiller tarafından pek de bilinen ve kullanılan bir deyim olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Çeviri önerisi: Gözlerine perde inmek...

Ayet içinde: "Onlardan yüz çevirdi, Âh Yûsufum âh! İçim yanıyor! diyordu. Sonunda üzüntüden **gözlerine perde indi.** Artık kederini içine gömüyordu."

اتَّخَذَ يَمينَه دَخَلا

Sözlük:
İttehaze: Edindi, aldı.
Yemînehu: Yeminini.
Dehalen: Aldatma, sahtekârlık, hile, kusur, kin.
Düz anlam: Yeminini aldatma/hile (aracı) edindi.

Deyimin tahlili: Temel anlamı bir yere girmek olan *de-ha-le* kökünden türeyen *dehal* kelimesi mecazen aldatma, sahtekârlık, hile, kusur, kin, gizli düşmanlık ve fesat anlamına gelmektedir.

Dehal kelimesinin söz konusu mecazi anlamı kazanmada Arapçadaki دَخَلَه عَيْبٌ kullanımı etkili olmuş, zamanla عَيْب kelimesi kullanımdan düşürülerek bu cümlenin anlamı دَخَل kelimesine yüklenmiştir. Böylece deyimdeki *dehal* kelimesi, sahtekârlık ve aldatma anlamına gelmiş ve bir bütün olarak deyim, yeminini sahtekârlık ve aldatma aracı olarak kullanan kimsenin durumunu ifade eder olmuştur.

Diyanet mealinde ilgili deyim için, Nahl suresi 92'de "yeminlerinizi aranızda (güçsüzler aleyhine) bir kandırma aracı yaparak" şeklinde hedef dil odaklı bir çeviri yapılmıştır.

Çeviri önerileri: Aldatmak için yemin etmek, yeminini sahtekârlığına alet etmek, sahtekârlık için yemin etmek.

Ayet içinde: "Sakın, bir grubun diğer gruptan daha güçlü olması sebebiyle **yeminlerinizi sahtekarlık aracı olarak kullanıp**, ipliğini iyice büktükten sonra geri çözen kadın gibi olmayın."

أُحْضِرَت الأَنْفُسُ الشُّحَّ

Sözlük:
Uhdirat: Getirilmek.
Enfus: Nefisler.
Şuh: Cimrilik, bencillik.
Düz anlam: Nefislere cimrilik getirildi.

Deyimin tahlili: Arapça sözlüklerde genelde *buhl* kelimesiyle açıklanan *şuh* sözcüğü esasen cimrilik anlamına gelen *buhl*'dan daha ileri düzeyde bir cimriliği anlatmaktadır. Diğer yandan *buhl* sözcüğü sadece maddi cimriliği kapsarken, *şuh* sözcüğü maddi cimrilikle birlikte manevi cimriliği de kapsamaktadır. Sahip olunan şeye aşırı tamahkârlık bu tarz bir cimriliktir. Dolayısıyla *şuh* kelimesi cimrilikten daha ziyade bencilliği ifade etmektedir. *Şuh* kelimesinin deyimin geri kalan kısmı olan أُحْضِرَت الأَنْفُسُ ibaresiyle birlikte kullanılması, bencilliğin, insanın fıtratında, doğasında var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla deyim, bencillik ve açgözlülüğün insanın karakteristik bir özelliği olduğuna vurgu yapmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Nisâ suresi 128'de "Nefisler de cimriliğe meyillidir" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviride yerelleştirme ilkesi gerçekleştirilmiş görülmektedir. Bu, çevirinin hedef dil okuyucusu tarafından anlaşılma sorununu ortadan kaldıran bir unsurdur. Bununla birlikte söz konusu çeviride kaynak dilin etkisi de göze çarpmaktadır. Kaynak dildeki deyimin eş dizimin-de bulunan الشح kelimesi düz anlamıyla çeviriye yansıtılmıştır. Bağlam dikkate alındığında bu kelimenin düz anlamıyla (cimri) çevirisinin zayıf kaldığı kanaati oluşmaktadır.

Çeviri önerileri: Mayası bencillikle yoğrulmak, mayasında bencillik bulunmak, yaratılışı gereği bencilliğe meyilli olmak.

Ayet içinde: "Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh daha hayırlıdır. **Nefisler yaratılışı gereği bencilliğe meyillidir**. Eğer güzel davranır ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

أَخْلَصَ لَهُ الدِّينَ

Sözlük:
Ahlasa: Saflaştırdı.
Dîn: Din.
Düz anlam: Dini Allah için saflaştırdı.

Deyimin tahlili: Ahlasa sözcüğünün kökü olan *ha-la-sa,* herhangi bir şeyin içerisindeki katkı maddelerinden arınıp saf hale gelmesidir. Bu kökün geçişli hali olan *ahlasa,* bir şeyi katkı maddelerinden arındırarak saf hale getirmek demektir. Dinin Allah için saf hale getirilmesi, şirk ve riyadan arındırılarak yalnızca Allah'a mahsus kılınması demektir. Bu deyimde, bir şeyin katkı maddelerinden arındırılmasıyla dinin şirk ve riya unsurlarından temizlenerek yalnızca Allah'ın rızasının gözetilmesi arasında mecazi bir ilişki bulunmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Nisâ suresi 146'da "dinlerini yalnızca O'na özgü kılanlar" şeklinde çevrilmiştir. "Dini O'na

özgü kılmak" ifadesinin ne demek olduğu hususunda zihinlerde anlamlandırma sorunu oluşabilir.

Çeviri önerisi: Dinlerini, şirke ve riyaya bulaşmadan yaşayanlar.

Ayet içinde: "Ancak tövbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı bağlanıp **dinlerini şirke ve riyaya bulaşmadan yaşayanlar** başkadır. İşte bunlar müminlerle beraberdirler ve Allah müminlere ileride büyük bir mükâfat verecektir."

أَزَاغَ (اللهُ) قَلْبَهُ

Sözlük:
Ezâğa: Saptırdı.
Kalb: Kalp.
Düz anlam: Allah kalbini saptırdı.

Deyimin tahlili: *Ka-le-be* kökünden gelen *kalb* kelimesi, bir şeyin sabit değil değişken olduğunu belirten bir mastardır. Kur'an-ı Kerim, *kalb*'i düşünen ve akleden bir meleke olarak nitelemektedir. Bu durumda *kalb* akletme ve düşünme merkezi olmaktadır. Düşüncenin değişebilirliği ile düşünce merkezi olan kalbin değişkenliği arasında bir ilinti bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur'anî kullanımda *kalb*, insanın yönünü ve yolunu belirleyen manevi bir meleke olarak tasavvur edilmektedir. Bir kimsenin hak yoldan sapması sonucunda Allah'ın onun kalbini saptırması, ilahi iradenin, bu kişinin söz konusu iradesi doğrultusunda tecelli ettiğini göstermektedir. Böylece deyim, insanın dalâlete sapmasının Allah tarafından tescilinin mecazi bir anlatımı olmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Âl-i İmrân suresi 8'de "kalplerimizi saptırma" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri, kaynak dil odaklı bir çeviri olarak görülmektedir. Arapçadaki söz dizimi ve sözcüklerin literal anlamı olduğu gibi korunmuştur. Böylesi bir çeviri, kalpleri saptıranın Allah olduğunu ve bu durumda kulun yapabileceği herhangi bir şey bulunmadığını ima etmektedir. Oysa Arapçadaki bu deyimsel ifade, Kur'an'ın genel man-

tığı çerçevesinde "kalplerimizin sapmasına izin verme" şeklinde çevrilirse mesaj daha anlaşılır bir şekilde verilmiş olur.

Çeviri önerisi: Kalplerimizin sapmasına izin verme.

Ayet içinde: "Rabbimiz! Bizi doğru yola eriştirdikten sonra **kalplerimizin sapmasına izin verme**, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin."

اِسْتَغْشى ثَوْبَه

Sözlük:

İsteğşâ: Örtündü, büründü.

Sevb: Elbise.

Düz anlam: (Biri) elbisesini örtündü, (biri) elbisesine büründü.

Deyimin tahlili: Temel anlamı örtündü, büründü demek olan *isteğşâ* sözcüğü, deyimde geçen *sevb* kelimesiyle birlikte kullanıldığında elbisesine büründü anlamına geldiği gibi, bir şeyi dinleyip anlamak istemeyen kimsenin o şeye kendini tamamen kapatması, içinde olanı açıklamaması anlamını mecazen ifade etmektedir.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Hûd suresi 5'te "elbiselerine büründükleri zaman", Nûh suresi 7'de de "elbiselerini başlarına bürüdüler" şeklinde çevrilmiştir. Çevirinin kaynak dil odaklı olduğu görülmektedir. "Elbisesini başına bürümek" ifadesi Türkçede bir deyim olarak bulunmamaktadır. Dolayısıyla ayet(ler) i bu ifadeyle çevirmenin birtakım yanlış anlamalara yol açma ihtimali bulunmaktadır. Bundan dolayı Türkçede daha yaygın bir ifadeye başvurmanın daha iyi bir yöntem olacağı düşünülmektedir.

Çeviri önerileri: Kendini büsbütün kapatmak, içinde olanı gizlemek.

Ayet içinde: "Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman çağırdıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; **kendilerini büsbütün kapattılar**, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler."

اِسْتَمْسَكَ بالعُرْوَةِ الوُثْقـى

Sözlük:
İstemseke: Tutundu.
Urve: Kulp, tutak, bir şeyin bağlandığı yer.
Vuskâ: Sağlam.
Düz anlam: Sağlam kulpa/tutağa/bir yere tutundu.

Deyimin tahlili: Hayvanın kaçmaması için bağlandığı ağaç vb. sağlam şey anlamına gelen *urve* kelimesi, zamanla kova, testi vb. kapların kulpu için de kullanılmıştır. Hatta elbisenin düğmesinin bağlandığı ilik bile *urve* kelimesiyle ifade edilmiştir. Böylece, *urve* kelimesinin tutunulacak sağlam bir şey anlamına gelmesi, bütün bu kullanımlardaki ortak noktayı teşkil etmektedir. Kelimenin bu temel anlamından yola çıkarak, kendisine güvenilen ve dayanılan şeye mecazen *urve* denilmiştir. Buradan hareketle, sağlam bir yere tutunarak kendini güvenceye alan kişiyle, Allah'a iman ederek kendini güvence altına alan kimse arasında bir ilinti kurulmuştur. Dolayısıyla deyim, Allah'a iman eden ve onun gösterdiği istikamette giden bir kimsenin sağlam bir güvencesi ve dayanağı olduğunu ifade etmektedir.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Bakara suresi 256'da "kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri kaynak dil odaklıdır. Çünkü kaynak dildeki deyimin eş dizimi ve sözcükleri hedef dile olduğu gibi aktarılmıştır. Böylece ortaya hedef dilde olmayan bir ifade çıkmış olmaktadır. Bu teknik, çeviride yabancılaştırma tekniğidir.

Çeviri önerileri: Sırtını (sapa)sağlam duvara yaslamak, (sapa)sağlam bir güvenceye bağlanmak.

Ayet içinde: "Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah'a inanırsa **sırtını sapasağlam duvara yaslamış olur.**"

اِسْتَوى على العَرْش

Sözlük:
İstevâ alâ: Oturdu, kuruldu, yerleşti.
Arş: Taht.
Düz anlam: Tahta oturmak, tahta kurulmak.

Deyimin tahlili: Temel anlamı düzeldi, dik durdu, eşit oldu anlamına gelen *istevâ* sözcüğü على harfi ceriyle birlikte kullanıldığında bir yere oturmak, bir yere kurulmak anlamına gelmektedir. Bu kullanım aynı zamanda, mecazen bir şeyi ele geçirme, bir yere hâkim olmayı da ifade etmektedir. Temel anlamı taht olan *arş* kelimesi ise, mecazen güç, iktidar, saltanat manasına gelmektedir. Buradan hareketle, bir kralın tahta oturarak yönetimi ele geçirmesiyle Allah'ın kâinatın yönetimini elinde bulundurması arasında bir ilinti kurulmuştur. Dolayısıyla güç, iktidar ve saltanatı sembolize eden *tahta oturmak/kurulmak* ifadesi; gücü, iktidarı ve saltanatı elinde bulundurmanın deyimsel bir anlatımı olmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Â'râf suresi 54'te "arşa istivâ eden" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri de kaynak dil odaklıdır. Ancak burada kaynak dildeki deyimin sözcükleri hedef dile çevrilmeden aktarılmıştır. Böylece ortaya hedef dilde olmayan sözcüklerle kurulmuş ve hedef dile yabancı bir ifade çıkmış olmaktadır. Bu durum hedef dil okuyucusunu doğrudan doğruya anlama problemiyle yüz yüze bırakmaktadır.

Çeviri önerileri: (Kâinata) hükümran olmak, (kâinatın) hükümranlığını elinde bulundurmak, (kâinatın) yönetimini elinde bulundurmak, (evrene) egemen olmak.

Ayet içinde: "Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, **sonra (yarattığına) hükümran olan**; geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır."

أَسْلَمَ وَجْهَهُ للهِ / إلى اللهِ

Sözlük:

Esleme: Teslim etti.

Vech: Yüz.

Düz anlam: Yüzünü Allah'a teslim etti.

Deyimin tahlili: *Vech,* yüz, ön taraf, varlığın zatı, benlik, rıza vb. anlamlara gelmektedir. Temel anlamı yüz organı olan *vech* kelimesinin yukarıda verilen diğer anlamları mecaz yoluyla elde edilen yan anlamlardır. Bu deyimde *vech* kelimesi "benlik" yan anlamıyla kullanılmıştır. Kök anlamı maddi manevi her türlü zarardan emin olarak esenliğe kavuşmak olan e*sleme* fiili, Kur'anî bağlamda insanın kendisini şirk, küfür, nifak vb. zararlı inanış biçimlerinden arındırarak Allah'ın iradesine gönülden boyun eğmesi ve bütün benliğiyle O'na teslim olmasını ifade etmektedir.

Düz anlamını "Yüzünü Allah'a teslim etti." şeklinde verdiğimiz bu deyim, kişinin Allah'ın iradesine gönülden boyun eğmesi ve bütün benliğiyle O'na teslim olmasının mecazi bir anlatımı olmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Bakara suresi 112'de "kim … kendini Allah'a teslim ederse" şeklinde çevrilmiştir. Çeviri, kaynak dil odaklı olmakla birlikte hedef dil kültüründe de kullanılan bir ifade ile yapılmıştır.

Çeviri önerileri: Allah'a gönülden boyun eğmek, Allah'a bütün benliğiyle teslim olmak.

Ayet içinde: "Bilâkis, kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak **Allah'a bütün benliğiyle teslim olursa** rabbinin katında onun mükâfatı vardır."

أتاه الباطل من بين يديه ومن خلفه

Sözlük:

Etâ: geldi, ulaştı.

Bâtıl: Hak sözcüğünün zıt anlamlısı ve araştırıldığında varlığı tespit edilemeyen.

Min beyni yedeyhi ve min halfihi: Önünden ve ardından.

Düz anlam: Batıl önünden ve arkasından geldi.

Deyimin tahlili: Bu deyimin Fussilet suresi 42. ayette لا يَأتيهِ الباطِل منْ بين يَدَيْه ولا منْ خَلْفِهِ şeklinde olumsuzluk edatıyla kullanıldığı dikkate alındığında düz anlam olarak *ona önünden ve ardından bâtıl ulaşamaz* demektir.

Deyimde geçen *önünden ve ardından* sözcükleri mecazi olarak kullanılmıştır. Bu sözcüklerle gerçek anlamda ön ve arka yönler değil, her yön kastedilmektedir. Böylece deyimde geçen hak sözcüğünün karşıtı olan bâtıl'ın Kur'an-ı Kerim'e hiç bir şekilde zarar veremeyeceği mecazi olarak anlatılmıştır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Fussilet suresi 42'de "Asılsız bir şey ona ne önünden ne arkasından yaklaşabilir." şeklinde çevrilmiştir. Çeviri, kaynak dil odaklıdır. Kaynak metindeki ön ve arka sözcükleri çeviriye olduğu gibi yansıtılmış, kaynak dildeki gelmek fiili de yaklaşmak şeklinde kaydırılmıştır.

Çeviri önerileri: Bâtıl, ona hiç bir şekilde zarar veremez. Ona hiç bir şekilde bâtıl bulaşamaz.

Ayet içinde: "**Ona hiç bir şekilde batıl bulaşamaz**. O, hikmet sahibi, övgüye lâyık olan Allah katından indirilmiştir."

أتاه اليقين

Sözlük:

Etâ: Geldi.

Yakîn: Şüphenin karşıtı olan, kesin bilgi.

Düz anlam: Birine kesin bilgi geldi.

Deyimin tahlili: Şüphenin karşıtı olan, şüphenin giderilmesi, kesin bilgi, bir işin gerçekleşmesi, gibi kesinlik ifade eden hususlar kelimenin temel anlamıdır. Kur'anî açıdan bakıldığında, inkâr edenlerin kesin bilgiye ölümle ulaştıkları anlaşılmaktadır. Buradan hareketle kesin bilgi anlamına gelen *yakîn* kelimesi mecazen ölüm anlamında Hicr suresinde حتى يأتيك اليقين ve Müddessir suresinde حتى أتانا اليقينşeklinde kullanılmıştır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Hicr suresi 99'da "Kesin olan şey gelinceye kadar" şeklinde çevrilmiştir. Oysa aynı deyimsel ifadenin çevirisi Müddessir suresi 47'de "Sonunda bize ölüm geldi çattı." şeklinde yapılmıştır. Hicr suresindeki çeviri kaynak dil odaklı, Müddessir suresindeki çeviri ise hedef dil odaklı yapılmıştır. Hicr suresi 99. ayetin çevirisinin kaynak dil odaklı yapılmasının izah edilmesi ihtiyacı duyulmuş ve bu izah 7. dipnotta şu şekilde yapılmıştır: "Kesin olan şey" diye çevirdiğimiz yakīn kelimesi, "ölüm"; "Allah'ın vaad ettiği, gerçekleşmesi kesin olan zafer", "kesin bilgi" gibi farklı şekillerde açıklanmıştır." Bu açıklamayla yapılan çeviri tercihinin kasıtlı olarak kaynak dil odaklı yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çeviri önerileri: (Birine) ölüm vaki olmak, (biri) ölmek, vefat etmek.

Ayet içinde: "**Ölüm vaki oluncaya** kadar rabbine kulluk et."

اتَّخَذَ يَمِينَه جُنَّةً

Sözlük:

İttehaze: Edindi, aldı.

Yemînehu: Yeminini.

Cunneten: Kalkan, koruyucu.

Düz anlam: Yeminini kalkan edindi.

Deyimin tahlili: Temel anlamı bir şeyi örtmek olan *cenne* fiilinden türeyen *cunne* kelimesi, insan bedeni için tehlikelere karşı bir örtü olduğundan mecazen zırh ve kalkana verilen bir addır. Söz ve eylemlerinin doğruluğuna, karşı tarafı inandırmak için yalan yere yemin eden kimsenin, çıkarlarına zarar gelmesini engellemeye yönelik bu tavrı, kendisini tehlikelerden korumak için zırh giyen veya kalkan kullanan bir savaşçının tavrına benzetilmiştir. Böylece, insanları Allah yolundan saptırmak isteyen kişinin bu isteğini gerçekleştirmek ve karşı tarafı ikna etmek için bir araç olarak yemine başvurması deyimsel anlamı oluşturmuştur.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Mücâdele suresi 16'da "yeminlerini kalkan yapıp", Münâfikûn suresi 2'de de "yeminlerini

kalkan edinip" şeklinde çevrilmiştir. Her iki çeviri de kaynak dil odaklı bir çeviridir.

Çeviri önerisi: Yemininin arkasına sığınmak.

Ayet içinde: "Onlar **yeminlerinin arkasına sığınıp** (insanları) Allah yolundan saptırdılar."

أتى صَفًّـا

Sözlük:
Etâ: Geldi.
Saff: Saf, sıra.

Düz anlam: Tek sıra gelmek.

Deyimin tahlili: Bu deyim, bir konuda farklı görüşlere sahip bir grubun kendi aralarında o konuyla ilgili uzlaşmaya vardıktan sonra karşı tarafın huzuruna tek bir vücut olarak çıkmasını anlatmaktadır. Üzerinde durduğumuz deyimsel ifadenin, içinde geçtiği bağlama bakıldığında ayetteki ifadenin Hz. Musa karşıtları tarafından söylendiği ve ona karşı birlik olunması çağrısında bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Tâhâ suresi 64'te "… saf düzeninde gelin" şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirinin kaynak dil odaklı bir çeviri olduğu görülmektedir. Hedef dil kitlesinin zihninde farklı bir anlam uyandırması muhtemel olan bu çevirinin anlam kayması ya da kaybına neden olma ihtimali vardır.

Çeviri önerileri: Topluca gelmek, topyekûn gelmek, yekvücut olarak gelmek, hep beraber gelmek.

Ayet içinde: "O hâlde siz de bütün hilelerinizi birleştirin ve **yekvücut olarak gelin.**"

أَخَذَتْ الأَرضُ زُخْرفَها

Sözlük:
Ehaze: Aldı, tuttu.
Ard: Yeryüzü, toprak.
Zuhruf: Süs, nakış.

Düz anlam: Toprak süsünü aldı.

Deyimin tahlili: Toprağın süsünü alması, yağan yağmurlardan sonra tabiatın rengârenk bir görüntüye bürünmesi anlamında mecazi bir kullanımdır. Arap geleneğinde gelinin rengârenk gelinlik giymesi ile tabiatın bahar yağmurlarıyla rengârenk bitki örtüsüne bürünmesi arasında bir benzetme yapılmıştır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Yûnus suresi 24'te "Yeryüzü bu güzelliğe kavuşup süslendiğinde…" şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirinin kısmen kaynak dil, kısmen de hedef dil odaklı bir çeviri olduğu söylenebilir. Hedef dil okuru tarafından anlaşılmasında bir sorun yaşanmayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte deyimsel ifadenin çevirisi için hedef dil odaklılığı ve yerelleştirme oranı daha yüksek olduğu düşünülen bir öneri sunulmuştur.

Çeviri önerisi: Yeryüzü rengârenk bir örtüye bürünmesi.

Ayet içinde: "Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su misalidir ki, insanların ve hayvanların yediği yer bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. **Yeryüzü rengârenk bir örtüye bürünüp** süslendiğinde ve sahipleri bu güzellikleri kendi güçlerine bağladıklarında oraya, bir gece vakti yahut güpegündüz emrimiz ulaşır da onu -sanki dün de yokmuş gibi- kökünden biçilmiş hale getiririz."

اِسْتَرَقَ السَّمْعَ

Sözlük:

İsteraga: Çaldı.

Sem': İşitme, duyma.

Düz anlam: İşitme çaldı.

Deyimin tahlili: Temel anlamı çaldı demek olan *isteraga* sözcüğü, mecazen bir şeyi gizlice yapmak anlamına gelmektedir. Çünkü çalma işlemi genellikle gizlice yapılan bir eylemdir. Buradan hareketle bir şeyi gizlice yapmak anlamını kazanmış olan *isteraga* fiili, السَّمْع kelimesiyle birlikte deyimsel olarak, gizlice bir şeyi dinlemek, bir şeye kulak kabartmak anlamına gelmektedir.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Hicr suresi 18'de "kulak hırsızlığı yapmaya kalkışan…" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri, şayet "kulak hırsızlığı yapmak" ifadesi Türkçede bir deyim olarak kullanılıyor olsaydı hedef dil odaklı bir çeviri kategorisine girebilirdi. Ne var ki söz konusu ifade taranan Türkçe sözlüklerde bulunamamış ve meallerden başka bir yerde geçtiğine de tanık olunmamıştır. Bu durumda yapılan çevirinin kaynak dil metninin etkisinde kalınarak yapıldığı söylenebilir. Hayatında hiç meal okumamış insanların varlığı ve hatta meal okuyanlardan daha çok oldukları dikkate alındığında halkın geneli tarafından daha rahat anlaşılabilecek ve dilimizde yaygın olarak kullanılan bir deyim tercihi ya da açımlama yöntemi ile çevirmek, hedef dil odaklı yerelleştirme stratejisinin güzel bir örneği olabilir.

Çeviri önerileri: (Bir şeyi) gizlice dinlemek, (bir şeye) kulak kabartmak.

Ayet içinde: "Ancak **kulak kabartmaya kalkışan olursa** onu da parlak bir ışık kovalar."

أَسَرَّ إليه بالمَوَدَّةِ

Sözlük:

Eserra: Sırrını gizledi, sırrını açtı.

Mevedde: Sevgi, dostluk.

Düz anlam: (Birine) sevgisinden dolayı sırrını açtı.

Deyimin tahlili: *Eserra* fiili hem gizledi hem de açıkladı anlamına gelmektedir. Arapçada bir kelimenin hem temel anlamını hem de karşıtını içeren bu tür fiillere *ezdâd* denilmektedir. Bu fiil سِـرّ kökünden gelmektedir. Kök itibarıyla gizlilik ihtiva eden bu kelime, saklanması gereken bir şeyi başka birine gizlice bildirmek anlamındadır. Deyimin geçtiği Kur'anî bağlam, bir Müslümanın müşriklerle olan sevgi, akrabalık, dostluk vb. bağlar nedeniyle onlara gizli bilgileri sızdırmayı yermektedir. Dolayısıyla deyim, bir bütün olarak söz konusu nedenlerden dolayı düşmana gizli bilgi aktarmanın mecazi bir anlatımı olmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Mümtahine suresi 1'de "onlara gizliden gizliye sevgi besliyorsunuz." şeklinde çevrilmiştir. Bu ayette sevgi beslemeden daha öte, düşmanla olan gönül bağından dolayı onlara ya da onlardan bazılarına bir sırrı açmanın söz konusu edildiği düşünüldüğünden farklı bir çeviri önerisi sunulmuştur.

Çeviri önerisi: (Birine) beslediği sevgiden dolayı sırrını açmak.

Ayet içinde: "... Onlar size gelen gerçeği inkâr etmektedirler; üstelik rabbiniz Allah'a iman ettiniz diye peygamberi ve sizi (yurdunuzdan) çıkarıyorlar. Ben sizin gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da bildiğim hâlde **onlara beslediğiniz sevgiden dolayı sırrınızı açıyorsunuz**. İçinizden kim bunu yaparsa bilsin ki doğru yoldan sapmıştır."

أَشْرِبَ فى قَلْبِهِ عِجْلٌ

Sözlük:
Uşribe: İçirildi.
Galb: Kalp, gönül.
İcl: Buzağı.
Düz anlam: Gönlüne buzağı içirildi.

Deyimin tahlili: Temel anlamı içirildi demek olan *uşribe* kelimesi, boyanın kumaşa yedirilmesi veya bir rengin başka bir rengi kaplaması yan anlamıyla da kullanılır. Araplar, kişiyi sevgi veya öfkenin kaplaması olayını eğretileme yaparak *uşribe* sözcüğüyle ifade ederlerdi. Esasen, sevgi sözcüğü zikredilmeksizin *uşribe* fiilinin sevgi beslenen şey olan *icl* kelimesine doğrudan bağlanması Arapçada daha etkili bir anlatım olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla gönle buzağı içirilmesi ifadesi, gönlün buzağı sevgisiyle dolduğu ve bu sevginin orayı kapladığı olgusunun deyimsel bir anlatımı olmaktadır.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Bakara suresi 93'te "kalpleri buzağı sevgisiyle dopdoluydu." şeklinde çevrilmiştir. Çeviride bir sorun görülmemekle birlikte aşağıda bazı alternatif çeviriler sunulmuştur.

Çeviri önerileri: Gönlü/kalbi buzağı sevgisiyle dolduruldu, gönlü/kalbi buzağı sevgisiyle kaplandı, gönlüne/kalbine buzağı sevgisi düşürüldü, buzağı sevgisi gönüllerine/kalplerine iyice yerleşti.

Ayet içinde: "Onlar, "İşittik ve isyan ettik!" dediler. İnkârları yüzünden **kalpleri buzağı sevgisiyle kaplandı**."

اِشْمَأَزَّ قَلْبُهُ

Sözlük:

İşmeezze: Hoşlanmadı, nefret etti.

Galb: Kalb, gönül.

Düz anlam: Gönlü hoşlanmadı, kalbi nefret etti.

Deyimin tahlili: Hoşlanmadı, nefret etti anlamına gelen *işmeezze* sözcüğü, Arapçada *galb* ile birlikte eş dizimsel bir yapı oluşturmaktadır. Bir şeyden duyulan hoşnutsuzluk ve nefretin sebep olduğu kalp daralması ve gönül huzursuzluğu اِشْمَأَزَّ قَلْبُهُ ifadesiyle dile getirilmiştir. Nitekim bu deyim, Kur'anî bağlamda, şirk koşulmaksızın Allah'ın anılması neticesinde kâfirlerin içlerinin daralması ve gönüllerinde oluşan hoşnutsuzluktan bahsetmektedir.

Diyanet mealinde ilgili deyim, Zümer suresi 45'te "kalplerindeki nefret yüzlerine vurur." şeklinde çevrilmiştir. Çeviri hedef dil odaklı olduğundan hedef dil okurunun yabancısı olmadığı bir nitelik arz etmektedir. Ancak "yüzlerine vurmak" ifadesi kaynak dil metninde direkt olarak bulunmadığından çeviride ekleme stratejisi yapıldığı söylenebilir.

Çeviri önerileri: Gönlü huzursuz olmak, içi daralmak, kalbi nefretle dolmak.

Ayet içinde: "Ne zaman tek başına Allah'ın ismi zikredilse ahirete inanmayanların **kalpleri nefretle dolar**."

SONUÇ

Deyimler, bir dilin doğru anlaşılmasında ve anlatılmasında önemli bir yere sahiptir. Ait oldukları milletin yaşadığı zamana, kültürüne, düşünüş ve yaşayış biçimlerine, inançlarına, siyasal ve toplumsal yapılarına ve diline dair önemli ipuçları içerir. Öte yandan deyimler, sözlü veya yazılı metne tat katma, onu daha çekici ve vurucu hâle getirme işlevini de yüklenir. Ayrıca deyimler, metnin tasarruflu olmasını, yani az sözle çok şey ifade edilmesini de sağlar. Sanki şifreli bir söz ya da konsantre edilmiş bir ürün gibidir deyimler. Göze az görünür ama fonksiyonu büyüktür. Özellikle bir heyecan ve coşku oluşturmak istendiğinde deyimler, eşsiz bir malzeme olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'i çevirme işine soyunan mütercimin Kur'an deyimlerine dair bir farkındalık içinde olması gerekmektedir. Bu farkındalık sayesinde, mütercim, deyim olduğunu anladığı dil yapılarını daha derin bir şekilde incelemeye tabi tutmalı, söz konusu deyimlerin kültürel arka planlarını/motiflerini irdeleyerek derin yapılarına nüfuz etmeye çalışmalıdır. Çeviri aşamasında ise, Kur'an deyimlerini hedef dile mümkün ise hedef dildeki bir deyimle aktarmalıdır. Ne var ki bu durum her zaman mümkün olmayacaktır. O zaman çevirmene düşen şey, Kur'an'daki deyimin anlamını hedef dil okuyucusuna doğru bir şekilde anlatabilecek ifadeleri bulmak olmalıdır. Çevirmen, kaynak dilin (Kur'an metni) yapısal ve anlamsal özelliklerini çok iyi bilmeli, ancak, çeviri aşamasında bu unsurları, hedef dil okuyucusunun dil zevkine uygun bir tarzda aktarma gayreti içinde olmalıdır.